

תורת אביגדור

הגאון ר' אביגדור מילר זצ"ל

פרשת חיי שרה

סוד הטבע האנושי

דולה ומשקה

כדי להבין את הענין לעומקו, עלינו לברר מה היה תפקידו של אליעזר בבית אברהם. בתורה אנו מוצאים על אליעזר את ההגדרה "זָקֵן בַּיְתוֹ", ובגמרא (יומא שם) מבואר שהכוונה היא ש"אליעזר עבד אברהם זקן ויושב בישיבה", תואר שנאמר שם גם על האבות עצמם. באסיפות של חכמי דורו של אברהם, היה אליעזר יושב בראש. המילה "זקן" בלשון הקודש אינה "נזקת" סתם כך על ימין ועל שמאל, פירושה: "זה שקנה חכמה" (קידושין לב:). נמצינו למדים שאליעזר היה עבד מיוחד במינו. הוא היה החכם הגדול בבית אברהם, שהיה יושב לצד אברהם בשולחן הכבוד של חכמי הדור.

ומה היה תפקידו בישיבה? לשם כך נתבונן בכותרת אחרת שהתורה מכתירה אותו בו. כתוב (שם טו ב) שנקרא "דַּמְשֵׁק אֱלִיעֶזֶר". לכינוי 'דמשק אליעזר' שתי משמעויות. המשמעות הפשוטה היא, שמוצאו מהעיר דמשק. שם היה מקום הולדתו - דמשק. אך מדוע טורחת התורה להודיענו מקום הולדתו? היו אנשים גדולים לרוב, גדולים יותר ממנו, אשר מקומות לידתם אינם מוזכרים. לכן חכמינו ז"ל מבארים (שם) שדמשק הוא רמז: נוטריקון דא-משק, ביטוי שנועד לרמז על גדלותו: הוא היה "דולה ומשקה מתורתו של רבו לאחרים". תורתו של אברהם נמשלה למים זכים שנמצאים בבור עמוק מאד, וצריכים משהו שידלה אותם ויביאם להרוות נפש צמאים. ואליעזר היה זה שלמד מאברהם וידע כיצד לשאוב את התורה העמוקה של אברהם וללמדה לאחרים. טלו לדוגמא ראש ישיבה שמלמד את תלמידיו דברי תורה עמוקים, ותלמידו הנבחר, שכבר קיבל ממנו הרבה תורה ויורד לסוף דעת רבו, חוזר ומוסר את דברי רבו ביתר פירוט והסבר - התלמיד מסוגל להשיב לשאלותיהם של כל התלמידים, ויש תלמידים שרק כך הם יידעו את השיעור. הרי זה כאותו אדם הפותח את כיסוי הבאר. הוא כבר חזר לביתו, אלא שאחר כך בא השליח שלו, הסגן שלו, ודולה בדליים ממימי הבאר ומשקה את כולם. זה היה תפקידו של אליעזר בישיבה של אברהם. אברהם אבינו לימד בישיבתו חכמה גדולה בעניין אמיתות ה', על האמיתות הגדולות של היקום ותכלית האדם בעולמו. אברהם ישב מוקף בתלמידיו כאשר אליעזר ראש וראשון להם, הוא היה התלמיד הנבחר שחזר והסביר את דברי אדונו לתלמידים. זה היה תפקידו העיקרי של אליעזר עבד אברהם, להשקות את דברי תורת אברהם לחכמים שהיו בבית מדרשו של אברהם.

אחת התלמידות

בין מקבלי תורתו של אברהם מאליעזר היתה גם בתו שלו. בתו של אליעזר התחנכה תחת השפעתו של בית המדרש המופלא של אברהם אבינו, והיתה מהבנות הטובות בעולם. וכי מי עוד היתה כמוה; בתו של אליעזר תלמידו הגדול של אברהם!

האריכות - חשיבות

אחד הכללים החשובים בלימוד תורת ה' הוא, שככל שהתורה מאריכה בעניין מסוים - כך חשיבותו גדולה יותר. לפי זה, אם נרצה לדעת את מידת חשיבותו של אליעזר עבד אברהם, מבחינה אישית ומבחינה היסטורית של עם ישראל, וכן מבחינת מוסר התורה - נוכל לדעת זאת על פי האריכות שמאריכה התורה לספר את מעשיו בפרשתנו. התורה מקדישה ששים וששה פסוקים לעניין של מציאת אשה ליצחק ע"י אליעזר, וזה מספר מדהים. כידוע, ישנם מקדמוניו שהתורה לא מצאה לנכון להזכירם במפורש בכלל. והרי התורה אינה אוסף מְקָרֵי של סיפורים, חלילה, אלא דָּבָר ה' היא. אם נתבונן כמה מילים מקדישה התורה לסיפור על אליעזר, וכן לדברי אליעזר עצמו, נִגְלָה להפתעתנו שאליעזר עבד אברהם הוא אחד האנשים החשובים ביותר בהיסטוריה, והתורה מצפה שנלמד ממנו לקחים חשובים עד מאד.

התורה מספרת לנו "וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בְיָמָיו" (כד, א). משום כך גמר אברהם בדעתו שעליו למצוא ליצחק בנו, ללא דיחוי, אשה שתהא הָאֵם של עם ישראל. כמובן שהמשימה גדולה וקשה מאד, ואברהם פונה לאדם שהוא סומך עליו יותר מכל אדם אחר - עבדו ותלמידו הנאמן אליעזר, ואומר לו: "הגיע הזמן למצוא אשה ראויה לבני יצחק. מאחר שחשוב מאד שתיבחר האשה המתאימה, פונה אני אליך, נאמן ביתי, ומבקש ממך ללכת אל עיר מולדתי לקחת משם אשה לבני".

שבועה זו למה?!

והנה, לאחר שהודיע אברהם לאליעזר את שליחותו, הוא עשה מעשה מפליא: במקום לשלח את אליעזר לדרכו, הוא מבקש ממנו להישבע לו: "וְאֶשְׁבְּעֶךָּ בְּה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְאֶלְקֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא תִקַּח אִשָּׁה לְבְנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אֲנִי יוֹשֵׁב בְּקֶרְבָּו" (שם ג). לכאורה, זה נראה מיותר לחלוטין להשביע את אליעזר. הרי הוא היה "עבדו, זָקֵן בַּיְתוֹ, הַמְשַׁל בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ" (שם ב). אין הכוונה שהוא נשא עמו צרורות גדולים של מפתחות והיתה לו גישה חופשית לכל אוצרותיו של אברהם, גם זה נכון; אבל עיקר עניינו של אליעזר היה היותו התלמיד הגדול והנאמן ביותר של אברהם. בגמרא (יומא כח:) איתא שהוא היה "מושל בתורת רבו". גם בעניינים הרוחניים הוא היה "הַמְשַׁל בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ", ואברהם סמך עליו בְּכָל עַבְד נֶאֱמַר שָׂכָה, לכאורה די רק להודיע לו מה רוצה אברהם שיעשה, ובוודאי יעשה זאת על הצד הטוב ביותר! לשם מה נצרכת כאן שבועה בשם ה'? אכן, אין ספק שאם אברהם החליט להשביעו, היתה לו סיבה טובה לכך.

לשוב על עקבותיי. אבל הוא לא פסק מהליכתו! הוא הכריח את עצמו להמשיך הלאה בדרכו. וכל כך למה? כי אליעזר נאבק בעצמו והחליט: לא! אינני יכול לשוב חזרה.

אליעזר הפנים בעומק לבו את המוסר שלימדו אברהם, ונתיירא שמא עמוק בלבו עדיין מקננת התקוה שאם ישוב, תינשא בתו ליצחק. על כן אמר לעצמו: "מי יודע איזה מניע באמת אומר לי לשוב? האם זה באמת בגלל העיכובים הרבים, או שמא אין זה אלא תירוץ לספק את שאיפתי העמוקה. אולי הסיבה האמיתית שאני רוצה לחזור היא מפני שאני חושב שאם אחזור, ישנה אברהם את דעתו ויבין שאין אפשרות טובה מזו, ובתי תהיה המועמדת הטובה ביותר, ככלות הכל. היה זה קרב פנימי, ממושך וקשה.

ההצלחה הגדולה של המסע

מתוך כל המלחמה והבירור הפנימי שערך אליעזר עם רגשותיו העמוקים ביותר, מההתגברות המוחלטת שהתגבר אליעזר על רגשותיו העדינים והעמוקים, התחדשה בנפשו טהרה נפלאה שגרמה לשינוי עצום באישיותו. שינוי אדיר חל באופיו בתקופה ההיא, וכשהגיע לחרן הוא לא היה עוד אותו אדם.

ראשית, בבואו לחרן הוא הבין שאין כל שאלה מי תהיה אשתו של יצחק. הקב"ה כבר הכין את הנערה המיועדת. הכל יודעים את סיפור המעשה כיצד גילה אליעזר בדרך נס את רבקה ליד הבאר. אך כעת רצוני לספר לכם משהו חשוב נוסף אותו מצא אליעזר בחרן.

הוא גילה, שהוא עצמו אדם חדש לגמרי! כי כאשר לבן, אחי רבקה, יצא לקבל את פני אליעזר, הוא ראה שאליעזר מגיע כשהוא עמוס בכסף, בתכשיטים ובמתנות. על כן הוא רץ לברך את אליעזר וקרא אליו: "בוא ברוך ה', למה תעמד בחוץ". כלומר, האדם המרומם, שזכית להיות ברוך ה', היכנס נא אל ביתי. ועלינו לדעת מי היה לבן: אמנם רבקה ולבן היו אחים, שניהם גדלו בבית אחד, אבל הבדל רב ועצום היה ביניהם. רבקה נתגדלה מאד במידת החסד, עד שנבחרה על ידי ההשגחה העליונה להיות חלק מביתו של אברהם אבינו, עמוד החסד של העולם. אבל לבן, אחיה, לא היה פְּמוֹתָה בעל חסד ומטיב לאחרים, הוא לא הבין את האמיתות הגדולות של החיים. האידיאל שלו היה רק אחד: כסף ועוד כסף. כשלבן אמר את המילים "בוא ברוך ה'", הוא חשב רק על ברכת העושר הרב שנתלווה לאליעזר. לגבי לבן, זו המשמעות היחידה של "ברוך ה'"; עם זאת, חז"ל אומרים לנו שבא מלאך קדוש וְשָׁם דָּבַר זֶה בְּפִיו שֶׁל לִבְנֵי. כלומר, הקב"ה שלח נבואה לאליעזר דרך "הצינור" שבפיו של לבן. זה מה שהקב"ה אמר לאליעזר באותה שעה: אמנם באת מהזרע של אנשים שחיים רק עבור עצמם, אנשים 'ארורים' שחיים עם מניעים אנוכיים; אבל אתה, בעבודתך הפנימית במסע הזה, בכל התגברות שהתגברת על המחשבות העמוקות שניסו לשכנע אותך לחזור מדרכך, שיניית את טבעך באופן מהותי, וכעת אין אתה ארור עוד, כי אם ברוך. כששמע אליעזר את דברי הנבואה מפיו של לבן, הבין שמבחינתו הוא השיג במסע הזה את ההצלחה הגדולה ביותר. מהמלחמה הפנימית, מבחינת כל תנועות הנפש הפנימיות שלו, הכרתם המלאה, והתגברותו עליהם אחד לאחד, זכה לשינוי יסודי שלא זכה לו אפילו אחרי השנים הרבות שבהן שימש את אברהם. הוא יצא מכלל 'ארור' ונכנס לכלל 'ברוך'.

בת תלמיד חכם שדולה ומשקה מתורת אברהם לתלמידים! ברגע שאליעזר שמע שאברהם רבו, ראש הישיבה, מחפש אשה לבנו, זינק לבו בחושבו: אולי! אולי! אולי! זה הבת שלי! אחרי הכל, היכן עוד יוכל יצחק, בנו של אברהם, להשיג שידוך כה מתאים, בת שגדלה בהשפעת דרכו של אברהם?

אבל את המחשבה הזו לא גילה אליעזר לאברהם. וכי מה יש לי לומר לו? הלא הרבי יודע שיש לי בת, ובאיזה בית היא גדלה; אלא שבמעמקי לבו קיננה התקווה הגדולה הזו. אבל אברהם, אשר חכם גדול היה, הבין זאת: כאשר דיבר עם אליעזר, כשהעלה לפני אליעזר את רעיון השליחות לחפש אשה ליצחק, הבחין אברהם ברוח קדשו במה שבלבו של אליעזר.

כידוע, אליעזר היה כנעני; הוא בא מזרעו של חם, בן כנען. מהמעשה שעשה כנען, הבחין נח הצדיק שכנען "ארור", כלומר אדם שאין לו את היכולת שנטע הקב"ה בכל אדם לחיות כפי רצונו החפשי. ואדרבא, טוב לו לכנען וטוב לעולם, שהוא וזרעו אחריו יהיו עבדים כפופים ומשועבדים תחת ממשלת אחרים שאין להם חסרון זה. משום כך קבע נח שכנען וזרעו יהיו עבדים לעולם. אברהם, אשר הבחין מדברי אליעזר שלמרות מעלותיו הגדולות, עדיין איננו מבחין בעומק החסרון של כנען, רמז לו: "תלמידי אליעזר, עדיין צריך אתה להישבע, על מנת להבטיח שלא תטעה בטעות הזו". לכן מיד אמר לו: "וְאֶשְׁבִּיעֶךָ בְּה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְאֱלֹהֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא תִקַּח אִשָּׁה לְבְנֵי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אֹנְכִי יוֹשֵׁב בְּקִרְבּוֹ. כִּי אֵל אֲרָצִי וְאֵל מוֹלְדָתִי תִלָּךְ וְלִקְחָתְךָ אִשָּׁה לְבְנֵי לִיצְחָק". שמעתי ממו"ר הגאון רבי אייזיק שְׁעֵר זצ"ל שאמנם השבועה היתה שייך לארצו ומולדתו ויביא משם אשה ליצחק, אבל בזה הוא רמז לאליעזר: "אליעזר, רואה אני שלא ברור לך הפגם של כנען ובנותיו. אתה צריך להישבע לי בה' אלקי השמים והארץ, שלא תבחר לבני אשה מבנות כנען". אני צריך שתישבע!

מהשמים מעכבים!?

וכך היה, אליעזר הנאמן נשבע לאברהם ויצא למסע; הוא נטל עמו עשרה גמלים והעמיס על גבם מתנות יקרות, ויצא לארם נהריים לעיר נחור. חז"ל אמרו שבהליכה זו הוכיח אליעזר את עצמו כירא ה', ועליו אומר הנביא (ישעיה נ, י) "מי בְּכֶם יֵרָא ה'". זאת ועוד: בהליכה זו הוא הצטיין בשמיעה בקול אברהם, שנאמר "שמע בקול עבדו". ועוד, שהיו לו עיכובים גדולים בדרכו: "אֲשֶׁר הִלַּךְ הַשָּׁכִימִים וְאֵין נֶגֶה לו", עד שהקב"ה הוצרך להאיר את דרכו בזיקים ובברקים (ב"ר פר' ס). ומהי יראת ה' שהוכיח אליעזר בהליכה זו? מאחר שאליעזר היה ירא ה', הוא הפנים בלבו את המוסר שלימדו אברהם רבו, הוא קיבל את דבריו רבו בשלמות, הוא ביטל את כל מחשבותיו וחשבונותיו, ובלי להרהר אחר דברי רבו הוא עצמו הלך למסע לחפש ליצחק אשה אחרת במקום שהורה לו אברהם. אבל גדולה מזו, הדרך בה הלך אליעזר למסעו היתה רצופה סכנות, "הַשָּׁכִימִים וְאֵין נֶגֶה לו", חושך ואפילה וכל מיני עיכובים מסוכנים. אדם אחר אילו נקלע בדרכו לסכנה כזו, היה חוזר מיד על עקביו לביתו. משמעות הדבר היא, שאף על פי שאליעזר עמד כבר בנסיון, בכל זאת שמע לקול רבו ויצא לדרכו. כשהיה עדיין באמצע המסע סיבבה לו ההשגחה העליונה סיבה גדולה לעצור ולחזור הביתה. הוא בהחלט יכול היה לחשוב; עלי להתבונן בכל הסכנות האלו. כנראה מהשמים מעכבים את הליכתך, עלי

אומרים שהדיבורים האלה על כנען מתייחסים לשיקוליו של אליעזר אם בתו ראויה להיות אשה ליצחק.

אבל למרות הטעות הגדולה, אליעזר עמד בנסיון. הוא לא נתן ל"כנען" שבתוכו לנצח את מעלותיו ולהפילו מדרגתו הגבוהה. הוא ירד לחקרי לבו ונצח את אהבת-הרמאות שהיתה בתוכו. ובעת שקיבל על עצמו, כנגד רצון לבו, לקיים את שליחותו של אברהם, סייעה לו ההשגחה העליונה בנסיונות שיביאוהו אל השלמות הנפשית אשר הוא עמל כה רבות להשיגה בהיותו בבית אברהם. שם, בהיותו לבדו, רחוק מהעזרה של אברהם רבו, נלחם אליעזר ברצונותיו ובמחשבותיו, וזכה להגיע אל פסגת הגדלות האישית שלו.

שאל משיח ה'

יש לכך דוגמאות רבות מהקדמונים, אנשים גדולים מאד שנבחנו במבחן מסוג זה שעבר אליעזר; ההשגחה העליונה הביאה עליהם נסיון גדול, כדי לסייע להם להכיר את המניעים האמיתיים שלהם. זה מבחן פנימי שנשלח ישירות לאדם, והוא אחד המבחנים הקשים ביותר, ולא כולם הצליחו בו. אחד הגדולים בתולדותינו היה שאל המלך. אל תטעו בזה; הוא היה צדיק גדול מאוד, חז"ל אומרים עליו שלא טעם טעם חטא. הנביא שמואל אומר עליו: "וְאִין אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל טוֹב מִמֶּנּוּ" (ש"א ט, ב). מדובר באדם שנבחר על ידי ה', והיה משיח ה', המלך הראשון. ה' בחר בו בגלל שהוא, בשלמותו הגדולה, היתה לו היכולת להוביל את העם להיות עם ה', האומה הנאמנה.

הוא היה ענו מופלא! כאשר העם בא בבקשה לשמואל להמליך מלך, הפיל שמואל הנביא גורלות, והגורל נפל על שאל (שם י, כא). אלא שהוא הסתתר מהם ולא הצליחו למוצאו, עד שה' אמר להם היכן הוא: "הֲנֵה הוּא נִחְבֵּא אֶל הַכְּלָיִם" (שם כב). חז"ל פירשו, שכשמצאוהו והודיעו לו שהוא זה שנבחר למלך ישראל, דחה אותם ואמר: אינני ראוי למלכות, ורק אם יתברר על פי האורים ותומים שאהיה מלך, אקבל עלי את המלוכה (מדרש תנחומא ויקרא סי' ג).

בסוף ימיו של שאל, כאשר נשמתו של שמואל נגלתה בפני שאל בחזון נבואי, אמר לו שמואל: "וּמָחָר אֶתָּה וּבְנֵיךָ עִמִּי", ופירשו חז"ל (ברכות יב:): עמי במחיצתי. הקב"ה מחל לך על כל עוונותיך, ואתה עתיד להיות בגן עדן. וגדולה מזו, תהיה שם יחד עמי, באותו מקום. הדברים הללו הם כהסכמה על גדלותו מפי הקב"ה עצמו!

פסק דין

כידוע, ניסה שאל הצדיק, בחיר ה', שוב ושוב ללכוד את דוד ולהורגו. דוד היה עבד ה' ונעים זמירות ישראל, אשר נהג לשיר שירי אהבה לה' ברוח הקודש. מה הסיבה ששאל המלך רצה להורגו? וזה נמשך שנים! כשדוד אמר "ה', מָה רָבו צָרֵי, רַבִּים קָמִים עָלַי" (תהלים ג, ב) כוונתו היתה לשאל המלך, התשובה היא, שבשעה ששאל דוד חזרו ממלחמת גלית, שרו הנשים, מכל ערי ישראל, לשאול: "הֲכָה שָׂאוֹל בְּאֶלְפֵינוּ, וְדָוִד בְּרַבְבְּתָיו" (ש"א יח, ז). ברגע זה החל שאל לחשוש שמא רצונו של דוד לקחת ממנו את המלוכה, "וַיֹּאמֶר: נִתְּנוּ לְדָוִד רַבָּבוֹת וְלִי נִתְּנוּ הָאֶלְפִים וְעוֹד לוֹ אֵךְ הַמְּלוּכָה". חז"ל אומרים, שבאותה שעה ראה שאל בדוד סימני מלכות, אלא ששאל לא היה יודע שאכן כך הוא, שה' חפץ בדוד שיהיה מלך ישראל העתידי. שאל טעה לחשוב שמה שהוא רואה גינוני מלכות

קשוט עצמך

רבינו אמר שאחד הדברים המיוחדים של סלבודקא היה, עד כמה חשדו בעצמם תמיד ועד כמה נהגו לבקר את מעשיהם ומידותיהם לברר אם אמנם הם הולכים בדרך הישר בכל פרט. וביותר היו זהירים מלהכניס עצמם לשום ענין שיש בו נגיעות.

כמובן שהוא קיים גם את תכלית מסעו להביא עמו את רבקה. וזה היה חשוב מאוד; זה היה עתידה של האומה הקדושה. אבל כלפי אליעזר עצמו, הוא חזר לאברהם כ"ברוך", ושום דבר לא יכול להיות חשוב יותר מזה.

ואם תשאלו מדוע לא היתה בתו ראויה, אפילו כעת, להינשא ליצחק? מדוע הוא לא הסתובב כעת חזרה להציע לאברהם את השידוך? התשובה היא, שרק אליעזר עצמו עבר את התהליך; רק הוא צלל לעומק לבו כדי לשרש את המוטיבציות שלא היו במקום הנכון ונעשה אדם חדש. בתו, שנותרה בבית, נשארה בדרגתה הקודמת.

מה מלמד ה"ואו"?

זאת התשובה לשאלתנו, מפני מה האריכה התורה כל כך בסיפור המסע של אליעזר. השיחות שלו עם אברהם, עם רבקה ובתואל, נועדו ללמד אותנו את השיעורים החשובים ביותר בספר 'תורת האדם', בפרשה זו מלמדת אותנו התורה על חובת השלמות הפנימית שהאדם צריך להגיע אליה, ושהדרך לזה הוא דווקא על ידי עבודת הבירור של המניעים הפנימיים החבוים בלב האדם. כל כך גדול הלימוד של עניין זה בפרשתנו, עד שגם מ'אות אחת' בפרשה נוכל לגלות כמה מהסודות הכמוסים ביותר של היקום - הסודות העמוקים ביותר באופי האדם.

כאשר אליעזר התיישב עם משפחתה של רבקה לסיים את השידוך, הוא סיפר להם כיצד ביקש ממנו אברהם, לראשונה, לנסוע לחרן בשליחותו, וכיצד שאל את אברהם: "אוּלַּי לֹא תֵאבְּדָה הָאִשָּׁה לְלֶכֶת אַחֲרַי אֶל הָאָרֶץ הַזֹּאת". עם זאת, כשחזר לפניהם על דבריו לאברהם, שינה בדבריו אות אחת ואמר ששאל את אברהם: "אֲלַי לֹא תֵלַךְ הָאִשָּׁה אַחֲרַי" - בלי ה"ואו". כעת, לאחר שאליעזר כבר השלים את נפשו, הבין למפרע שאז, בעת שדיבר עם אברהם, עדיין חשב במעמקי לבו באנוכיות ההיא של "ארור" שהיתה בו, ש"אֲלַי" יהיה השידוך. כאשר הוציא מפיו את הביטוי "אוּלַּי", הביטוי הזה "אוּלַּי" היה רק הסוואה וכיסוי לשאיפה פנימית מוסתרת של "אֲלַי", שהיה משאלת לבו.

"מֵאֲזַי מְרָמָה"

לנו נראה, שלמרות שבתחילה טעה אליעזר כאשר סבור היה שבתו ראויה ליצחק - הוא לא טעה בגדול, ושבסך הכל היתה טעותו כדרך העולם, שאפילו כאשר אדם מבקש אך ורק את האמת, בכל זאת לפעמים קורה שהוא טועה, והיה בטעותו רק "חסרון במידת הזהירות". אולם חז"ל מביאים על כך את הפסוק (הושע יב, ח): "כִּנְעֵן בְּיָדוֹ מֵאֲזַי מְרָמָה". "הכנעני מחזיק בידו כאלו מאזנים, שהם עצמם 'מאזני מרמה'. כלומר לא כאדם ששוקל במאזנים טובים וקורה שטועה בשקילתו, אלא כאדם שמחזיק ב'מאזני מרמה' ובא לשקול בהם, שבוודאי ששקילתו תהא בטעות ובמרמה. והסיבה שהוא אוחז בכאלו מאזני מרמה היא, ש"לְעֶשֶׂק אֶהְבֶּה" - הוא אוהב לרמות" (ב"ר נט, ט). וחכמים

צדיק מופלא אשר לא טעם טעם חטא, עלול לנסות להרוג צדיק כדוד המלך, ולהיות בטוח שהוא צודק.

סוד הטבע האנושי

עד כמה גדולה הטעות שהאדם טועה, יכולים אנו ללמוד מהפסוק "כָּל דָּרֶךְ אִישׁ יִשֶׁר בְּעֵינָיו, וְתִכְנֶן לְבוֹת ה'" (משלי כא, ב). שלמה המלך מלמדנו, שלא זו בלבד שהאדם סבור ש'בדרך כלל' דרכו היא הדרך הישרה, אלא הוא חושב ש"כל דרכו" - דרך ישרה היא. כלומר, אף כאשר תראה אדם שמצהיר בפיו: "הריני יודע שיש בי חסרונות ואיני מושלם בישרות", אין אלו כי אם דיבורים בעלמא. הוא חושב שכל דרכו היא דרך הישר! כאשר אנו לומדים נושא זה, אנו מתחילים להבין את אחת הבעיות הגדולות של המין האנושי, והיא, שאפילו האנשים המעולים ביותר שבינינו, המלומדים הגדולים והנכבדים ביותר, עלולים להיכשל ולעשות את השגיאות הנוראות ביותר משום שאינם מצליחים לחקור לעומק המניעים שלהם. אנשים גדולים רבים, גדולים בהרבה מהטובים שבינינו, נכשלו בשגיאה הזו ועשו מעשי עוולה איומים, ופעמים רבות היה זה דווקא משום שהם חשבו שהם עושים מצווה.

הבאנו כאן את הדוגמאות של אליעזר ושאלו. אילו היה הזמן מאפשר, יכול הייתי לציין רבים נוספים: אחיו של יוסף, אחיתופל, ירבעם בן נבט, ורבים אחרים. הדוגמאות הללו יש בהן לימוד מחייב עבורנו. הקב"ה מצפה מאיתנו ללמוד את הסיפורים האלה ולקחת אותם לתשומת לבנו. משום כך מספרת לנו התורה את כל העובדות הללו, על מנת שנלמד מהן מהו 'סוד הטבע האנושי' ולמה הוא עלול להגיע.

האדם צריך ללמוד את הדוגמאות שהתורה מספרת לנו, המלמדות את האדם עד כמה מסוכן לקבל החלטות על סמך מה שהוא חושב לנכון, מכיוון שלמעשה עלול הוא לטעות לחלוטין. אם לא תתאמץ ללמוד את מניעי המידות העמוקות שלך, לעולם לא תתחיל לתקן את מידותיך ותלך ב"דרך הישר" הדמיוני שלך כל ימי חיך.

הגלוי והנסתר שבאדם

כאשר שמואל בחן מי מבין בניו של ישי ראוי למלוכה, אמר לו ה' "כִּי הָאָדָם יִרְאֶה לְעֵינָיו, וְה' יִרְאֶה לְלִבָּב" (ש"א טז, יז). הגדרת האדם איננה על פי אישיותו הניכרת ונראית לעיני רואיו, ואף לא לפי ערך מחשבותיו הגלויות והניכרות לעיני הרואים, אלא על פי מה שב"לבב" שלו, המחשבות הפנימיות ביותר, עומק לבו. ה' יראה ללבב, ה' שופט אדם לפי המחשבות הפנימיות שבלבבו, הוא מביט לא רק אל מחשבותיך הגלויות, אלא בוחן את מחשבותיך הפנימיות ביותר.

נבאר את הדברים: חז"ל מלמדים, שבמחשבת האדם קיימים שלשה רבדים. הרובד היסודי, התחתון, הוא הנפש הנעלמת השוכנת באדם, ולאדם אין גישה אליה, הוא לא יכול להיוודע מה היא חושבת. רובד זה הוא בלתי מודע (ע"ע כוזרי ג, ה). מעליו קיימים עוד שני רבדים, המודע, הוא השכל המצוי והחושב בכל פעולה שאדם עושה, והאדם יכול להכירו על פי השימוש התמידי שיש לו בו. והתת מודע, הוא עומק שאיפת לבבו הטמון ומוסתר בחדרי לבו. האדם נוטה להבין את מעשיו כמי שמתנהלים על פי מחשבת הרובד השכלי המודע לו, מחשבתו הגלויה הנראית לעינים, ולהתעלם לגמרי מההשפעה שמושפעים מעשיו מן המחשבות של הרובד התת מודע, בו טמונות שאיפות לבבו. משום כך נראה בעיניו שכל חייו הוא

איש המעלה

רבינו ביאר שרגש הגאווה הוא דבר טבעי הנמצא אצל כל אחד: בכל אדם מצוייה ההרגשה כאילו כל חלל העולם - שלו הוא, "אני ואפסי עוד", ומודד הכל ביחס לעצמו. על כן טבעי שהאדם רואה חסרונות בכל אחד ואחד, וממעלותיו של זולתו הוא מעלים עין. אכן, איש המעלה מרגיל עצמו להכיר מעלת הזולת, ולהעלים עינו מכל מיני חסרונות שיש לאנשים.

בדוד, אין זה אלא משום שבעקבות הצלחתו המופלאה להרוג את גלית, מתגאה דוד בלבדו למרוד בו ובמלכותו. אם אכן כך הוא, חובתו של שאול באמת היתה להגן על המלכות שניתנה לו מאת ה', ואף על חייו, כי בעת שדוד ימרוד בו, הוא בוודאי גם יהרוג אותו. כך, על פי ההלכה ש'הבא להרגך - השכם להרג' (ברכות סב:), פסק שאול את דינו של דוד כחייב מיתה, והתחיל לרדוף אחריו כדי להורגו.

שיהיה ברור לנו: שאול המלך לא קיבל את ההחלטה הזו, הנוגעת לדיני נפשות, ברגע. הוא הגיע למסקנה זו לאחר עיון גדול ומחשבה רבה בכל צדדי הענין, ורק לבסוף פסק על פי התורה שדינו של דוד - מיתה. היה ברור לו לחלוטין שהוא דן את דינו של דוד בצדק ובמשפט כראוי למלך ישראל. וגם במשך שנים ארוכות שעברו, לא נפל אצלו ספק בהכרעתו, והמשיך להשתדל לבצע את פסק דינו.

דרך עיני חז"ל

ואולם, במבט לאחור על הימים ההם, יש לנו את היתרון של ראייה דרך עיני חז"ל, ואנחנו רואים שמניעיו של שאול היו עמוקים הרבה יותר. זה מה שחז"ל אמרו (שהש"ר ח) שכאשר שמע שאול את הנשים המשחקות יוצאות לקראתו ואומרות "הִנֵּה אֵשׁ בְּאֶלְפֵינוּ וְדָוִד בְּרַבְבֵּיתוֹ", והגדילו בשירתן את הנצחונות של דוד יותר מהנצחונות שלו, של שאול - נתקנא בו וחס לכבוד עצמו (מסילת ישרים יא). זהו שהנביא אומר "וַיִּהְיֶה שְׂאוֹל עֹנֵן אֶת דָּוִד מֵהַיּוֹם הַהוּא וְהָלָאָה": הקנאה הזו, שחדרה לעומק לבו של שאול, היתה שורש כל הענין של הרדיפה הנוראה להמית את דוד.

חז"ל לימדונו, שאפילו הגדול שבגדולים עלול לחטוא, ואמרו "אל תאמן בעצמך עד יום מותך" (ירושלמי שבת ח:). כל עוד נשמת האדם נתונה בגוף, הוא חי עם כל מערכת מידותיו הנטועות בו עמוק עמוק. באותה שעה ששמע שאול את הנשים המשחקות שרות ומכבדות את דוד יותר ממנו, נתעוררו בו כוחות נפש עמוקים של רדיפת כבוד ושל קנאה בדוד. ההשגחה העליונה הביאה עליו מבחן גדול בו יוכל להכיר את פנימיות כוחות נפשו. אותה מלחמה פנימית שנלחם בה אליעזר, עמדה כעת במלוא עוזה לפני שאול. ושאול לא הצליח במלחמה.

זה המבחן הקשה ביותר בחיי האדם: האם אתה מסוגל לזהות את המניעים הפנימיים האמיתיים שלך? אין זה משנה כמה גדול אתה, ולאילו צדקות נשגבה הגעתך, כאשר מתעוררת בלב האדם מדה של קנאה, או תאוות רדיפת הכבוד, מידותיו מתעתעות בו, ואף מעוורות את עיניו שכלו לחשוב בדעתו "חשבונות של מצוה" המתאימים לנטיית מדותיו הרעות. זה עלול להוביל את האדם לטעויות החמורות ביותר; כל כך גדולה הטעות שאפשר להגיע אליה, שאפשר אפילו לטעות לרצות להרוג את משיח השם, את דוד המלך. שימו לב: ירא ה',

אדם. מוסיף רש"י: "אי נמי, עומק הדין העתיד", דהיינו לעתיד, בהגיע יום הדין הגדול. השטחיות של מחשבת המוח האנושי משכנעת אדם שהוא צודק תמיד, אבל כאשר ה' יעמיק לחקור את המניעים הפנימיים של האדם, בוודאי תתגלגלנה כל התעלומות.

הנושא הזה, החשוב כל כך, הינו למעשה ההכנה לקריירה האמיתית שלנו: הקיום שלנו בעולם הבא. ההכנה שלנו לחיים הבאים בעולם הבא, תלויה בידיעה מי אנחנו, בעודנו כאן, בחיננו. וכבר שמענו ש"הרוב טועים בו": רובנו טועים! אדם אומר שאינו יכול ללמוד תורה מפני שאין לו זמן לכך, או מכיוון שמעולם לא הוכשר לכך בישיבה. אני שומע את זה כל הזמן. זה שקר וכזב! כשאתה אומר: אני עייף מכדי ללמוד עכשיו, וכן כשאתה עוזב את הלימוד משום שאתה חושב "אני צריך ללכת לשמחה הזו", האם בחנת את המניעים שלך?! אה באמת, אתה צריך?!

זכור היטב את דברי רש"י: "הרוב טועים בו". רוב האנשים - ובעצם כל האנשים - מרמים את עצמם כמעט בכל דבר, אלא אם כן הם מוכנים להתאמץ לנתח מהם באמת המניעים שלהם. אלא שאם ניקח את הנושא ברצינות, נחשוב על כך, ייתכן שנגלה קצת מה הם באמת. זו הסיבה לכך שאנחנו אומרים תמיד "נְחַפְּשָׁה דְרָכֵינוּ וְנַחֲקֶהָ" (איכה ג, מ). ראשית, עלינו לחפש את דרכינו. אבל בזה לא די, עלינו גם לחקור אותן. ולחקור משמעו שנחקור עמוק, ואז אפילו עמוק יותר, ונחשוב על המניעים שלנו. 'מה המניע האמיתי שלי?' ברוב המקרים בהם אנו סבורים שהננו צודקים, נופתע לגלות שבעומק הלב מסתתרת מטרה אחרת לגמרי.

החזק במוסר

כעת מגיעים אנו לנושא המעשי, מה עלינו לעשות בקשר לבעייה הגדולה הזו. אבל לפני שאתה עושה משהו, עליך להכיר בכך שאכן בעייה היא. הצעד הראשון הוא לחשוך בעצמך תמיד: "אולי אני טועה; אולי המניעים שלי אינם טהורים כמו שחשבתי". זה הצעד הראשון, וזה משהו שרוב האנשים מסרבים להודות בו. משום כך הם נשארים מלאי תקלות תמיד. כמוכן, לרוב האנשים יש דברים טובים באישיות שלהם, אין שום ספק בדבר. אבל אינך יכול לסמוך על הדברים הטובים שלך על מנת להסתיר בהם את כל הליקויים שלך. לעולם לא תתחיל לעשות משהו לתיקון מידותיך, כל עוד לא תבין שאתה נוטה להערצה עיוורת של עצמך, שאתה תמיד משוחד על ידי אהבה עצמית. כשהייתי תלמיד בישיבת סלבודקא, העמקנו שוב ושוב בדוגמאות של אנשים גדולים, אישים חשובים, שהונו את עצמם, ולמדנו מהם כמה חשוב לא לסמוך בעיניים עצומות על המסקנה של אתמול, אלא תמיד לחזור ולבחון את עצמנו מחדש.

ואולם האדם זקוק להרבה יותר מכך. אמנם הכרת הבעיה היא צעד חשוב לקראת פתרונה, אך זו היא רק ההתחלה. הדרך לבוא אל השלימות, ארוכה. עליך להבין שנטועים בך כוחות מופלאים שנקראים 'מידות', ועל מהות המידות צריך ללמוד בספרי מוסר. אנשים שאינם לומדים ספרי מוסר לא מתחילים אפילו לדעת שיש אפשרות שיש תכונות מופלאות כאלה בתוכם. אם תיקח לידך ספר כמו 'מסילת ישרים' ותלמדנו ברצינות, תתחיל להבין, לאט לאט, שיתכן מאוד שחלק מהדברים שהוא מדבר עליהם נמצאים בך. אם תלמד ספר כמו

הולך בדרך הישר, "כָּל דָּרֶךְ אִישׁ יִשֶׁר בְּעֵינָיו". אבל האמת היא, שהרוב התת מודע של מחשבת לבבו הוא הכח החזק המפעיל את מעשיו, ואילו הרוב המודע של מחשבתו אינו אלא כלי המשמש נאמנה את הרוב התת מודע של מחשבתו, למצוא דרכים מעשיות להגיע למילוי כל אותם רצונות ושאיפות הטמונים ומוסתרים בתת מודע, וכדברי הגר"א בפירושו למשלי: "כל דרכי האדם נמשכים אחר הרצון הראשון" (טז, ב). משום כך, המשפט שה' שופט את האדם הוא "וְתִכֵּן לְבוֹת ה'": ה' שופט את מעשי האדם ואת דרכו על פי המחשבות הפנימיות שבלבו.

בני האדם נוטים לרמות את עצמם, והם מסתכלים רק על מחשבותיהם השטחיות; הרוב המודע של מחשבתם. לרוב, אין הם מוכנים להתעמק ולגלות את הרוב של התת מודע על מנת לבחון מה באמת מניע אותם. זו בדיוק הסיבה שביום הדין הגדול, עתיד האדם להיות מופתע עד מאוד כאשר הקב"ה יאמר לו: אתה כזה וכזה! ובשלב ההוא כבר יהיה מובן לו בדיוק למה הכוונה. והאדם יהיה כל כך המום! כל כך המום! הוא ירגיש כמי שהתעורר מחלום מתוק אל המציאות המרה. ברגע אחד יתברר לו שבמשך כל חייו הוא הוֹנֶה את עצמו בדמיונות שוא אודות אישיותו הנעלה והשגיו המופלאים.

אדם משחד את עצמו

אחד הדברים השכיחים והמסוכנים ביותר שפועלים בתוכנו להכשילנו ולהשלותנו במבטנו על עצמנו, להתעלם מהתת המודע שלנו ולהתחשב במעלותינו הנראות לעין, הוא השוחד של אהבה עצמית. אהבה עצמית מעוותת את האדם שלא להכיר במגרעותיו. כולם מועדים ליפול בשוחד הזה. כאשר שופט מקבל מתנה מאחד הצדדים המגיעים להישפט לפניו, הריהו פסול להיות דיין, לפי שהמתנה תגרום לו לנטות לטובת נותן המתנה. כאשר האדם צריך לשפוט את עצמו, הוא משוחד במחשבתו מחמת אהבתו לעצמו. הוא אינו מסוגל לזהות את טבעו האמיתי, אלא אם כן ישתדל מאוד לגבור על אהבת עצמו וללמוד להכיר את עצמו. מרוב שוחד עצמי, כולם "מפוצצים" ביהירות. אפילו אדם נבער, חסר בינה ודעת, מתגאה בלבו לחשוב שהוא צודק תמיד!

ההטעה העצמית זורמת בעורקי מחשבותיו של האדם ללא הרף, ולכן, למרות שהבריות מודעים היטב לכך שמעולם הם לא עבדו על המידות שלהם, ולא עמלו לאמן את עצמם, בכל זאת הם חושבים את עצמם לאנשים טובים וישרים. ואם ברגע מסויים בכל זאת ישאלו את עצמם: הלא ידוע לך כמה עקמומיות יכולה להיות באדם, אם כן כיצד בכל זאת הגעת לידי כך? הם ישיבו לעצמם: "אה, כנראה שאני 'בר מזל' מיוחד, זכיתי למשהו שלא מצוי באלו שסביבי. למזלי נולדתי מלכתחילה עם אופי טוב". הגיע הזמן שנחדיר ידיעה זו לעצמנו: אין אנו מושלמים כפי מה שאנו מדמים לעצמנו. שלמות נרכשת רק על ידי עבודה קשה ומתמדת.

עומק הדין

זה שיעור חשוב מאוד, שעלינו ללמוד בזמן שעודנו כאן, בעולם הזה. אחד הדברים שעליהם אומרת הגמרא (פסחים נד:) שהם מכוסים מעיני האדם, כלומר אחד הדברים שרוב האנשים לא מבינים הוא עומק הדין, עד כמה עמוק הוא המשפט. ורש"י מבאר שם: "ועומק הדין, הרוב טועים בו". רוב האנשים טועים מאוד בעומק שה' יעמיק לחקור לבבו של

בורח ממחלוקת

מן המחלוקת נהג לברוח בכל כוחו, ועשה דברים אף כשהיו נגד טבעו על מנת להינצל ולו במשהו, מכל שמץ של מחלוקת. והיה מעביר על מדותיו אף בעניינים שבאמת היה מקפיד עליהם, ולא עשה פעולות לתבוע ולזכות, אף לא במה שהיה מגיע לו. וביותר היה מזהירנו להימנע מלדבר על קהילות ועל ציבור של בני ישראל, כי חטא זה חמור ביותר.

דע, שבשעה שהאש כבר לוחטת מסביבך, קשה מאד לאדם לעצור את הכל ולקחת רגע של מחשבה פנימית רגועה ואמיתית. תוכל לנהוג כך רק כשהינך יודע מראש שיש דבר כזה; הונאה עצמית במניעים. אדם צריך תמיד להיות מוכן לכך מראש, לקבוע לעצמו שאפילו ברגעים של סערת הנפש, יעצור ויחשוב: "אולי אני טועה? אולי הצד השני צודק. ומה כבר אפסיד אם אֶכְנֶע? מה אֶאבד כבר אם אעשה שלום? מה אאבד אם לא אדבר על כך? מה אאבד אם אתנהג כאדם ידידותי למרות מה שהוא עשה, או שאני חושב שהוא עשה לי?" הדרך להצלחה בחיים בעניינים שבין אדם לחבירו היא דרך השלום עם אנשים. שמור את הפה שלך סגור. אין זה משנה כמה אתה חושב שאתה צודק, אתה עושה את זה ל'עסק הפרטי שלך', ליכולת המיוחדת שלך להסתדר עם אנשים, ובכך תימנע מצורת ההתנהגות המסוכנת ביותר שהיא "שנאה בין אדם לחברו". שנאת חנם היא אחת הטעויות הגדולות בחיינו.

עלינו לגמור זאת בדעתנו: אין אנו הולכים ליטול סיכונים בעניין הזה. גם אם אין לנו הכוח ללמוד את המניעים שלנו, איננו יכולים לחשוב בשכלנו על התת מודע, אך עצם המודעות לאפשרויות של מה שעשוי להיות בתודעה התת-מודעת שלנו, מחייבת אותנו להיות מוכנים תמיד למחול ולהתעלם; ולומר לעצמנו שלמרות הכל, אנו הולכים לחיות בהרמוניה, אנו הולכים לחיות בשלום ולכבד איש את רעהו. זו תהיה ההכנה הטובה ביותר להצלחה הגדולה שלנו בעולם הבא.

בוא ברוך ה'!

מעתה נוכל להבין היטב את גודל חשיבות הסיפור הזה על אליעזר עבד אברהם, אשר בשל כך מספרת זאת התורה בפרוטרוט, בפירוט כזה שלא תמצא במקומות אחרים. לא רק שכל הסיפור מסופר בפירוט, אלא שהוא אף חוזר על עצמו. אליעזר שב מספר את הסיפור כולו, את כל הסיפור שהוא חוזר עליו. מדהים הדבר! ואיתא, "אמר רבי אחא: יפה שיחתן של עבדי אבות מתורתן של בנים, פרשתו של אליעזר שנים ושלושה דפים הוא אומרה ושונה, ושרץ מגופי תורה ואין דמו מטמא כבשרו אלא מריבוי המקרא" (ב"ר פר' ס). הלכות חשובות נרמזו בתורה באות אחת בלבד, ולעומת זאת הנה לפנינו אלפי אותיות, מאות מילים, מכיוון שמלמדים אותנו בזאת את חשיבותו של האיש הגדול הזה, ואת הפרטים של מה שעשה אותו גדול. מה שהוא השיג בנסיעתו לחרן היה כה גדול, כה משמעותי, שהוא ראוי למקום בולט ביותר בתורה. אדם שמסוגל לְשַׁנוֹת את עצמו, זה האיש שמגיע לו המקום הנרחב ביותר בתורה.

כאשר אדם מסוגל לחפור במעמקי לבו, בעומק מספיק כדי להבין את הפגם, את המוטיבציה הטמאה שבאמת הגיעה אותו, הרי הוא ניצב על תחילת הדרך להפוך ל"ברוך ה'". אם לאחר

'שערי תשובה', אשר מזכיר מידות שגויות מסוימות של אופי, ייתכן שיחדור הדבר לתוככי התודעה שלך: ייתכן שאני הוא האדם שעליו מדובר כאן. צריך להגיע לבתי מדרש אשר בהם עוסקים בעניינים הללו, ובהם לומדים את הספרים הדנים בנושאים אלה.

היכן נקודת החיכוך

אחד התחומים החשובים ביותר בחיים בהם מוצאים אנו את התקלה הזו הוא תחום היחסים בין אדם לחברו. חשוב עד מאד שנחשוב כולנו על נושא הזה, מהו המניע האמיתי של היחסים שלי עם האנשים שסביבי. לעתים יש בין איש לאשתו חיכוכים אשר לא היו צריכים לקרות מעולם, לפעמים חיכוכים אלו מתפתחים לדברים רציניים. למרבה הפלא, כל אחד משני הצדדים - כפי שהוא או היא מספרים לי את הסיפור - צודק לחלוטין! מעניין מאוד: שני סיפורים הפוכים; כיצד יכול להיות ששניהם צודקים, וששני הסיפורים כה שונים? התשובה היא, שכל אחד מהם אומר לי את המחשבות השטחיות שלו אך לא את המניעים האמיתיים שלו. במחשבה השטחית, כל אחד צודק. הקשבתי לכל כך הרבה מקרים כאלו, ומדהים לראות כיצד כל אחד מהם חי בתחושה ובבטחון שהוא הצודק.

בכל רחבי המפה העולמית שלנו - כמה משפחות, קהילות, ישיבות, בתי כנסת, נפרדים זה מזה. וגם שם אותו פלא: בכל אחד מהמקרים אנו תמיד מוצאים עוינות הדדית על בסיס "סיבות טובות". ובאמת כל צד מונע אך ורק על ידי ה'מידות', שבסיסן - החולשת האנושית. עלינו לדעת שבכל מקרה אין זו אלא חולשת אופי אשר הובילה אותנו להיות עוינים כלפי הזולת, כלפי אחינו היהודים. בכל מחלוקת ופירוד לבבות, אילו היו הצדדים מעמיקים לבחון, היו מגלים עד כמה שניהם טועים. זה בדרך כלל המקרה. שניהם בדרך כלל טועים. לפעמים אחד יותר מהשני, אך שניהם טועים.

כאשר אנשים נמצאים בחיכוך, או, גרוע יותר - במחלוקת עם אחרים, חובה עליהם להתעקש ולחשוך בעצמם: "אולי אני טועה". אל תאמין לעצמך: עיין שוב בעניין, בדוק את הנושא שוב. והאמת היא, שבמקרים רבים תוכל לגלות שטעית, אפילו בכוחות עצמך. המבחן הקשה מבין כל המבחנים הוא ההתמודדות שלנו עם אחינו היהודים; שם נעשות הטעויות החמורות ביותר. והסיבה שרוב השגיאות הללו מתרחשות היא, מפני שאינך יודע כיצד להתמודד עם עצמך. לא למדת כיצד לזהות מה באמת קורה בתוככי המוח שלך.

הגבורה להכנע

מה שהננו לְמַדִּים כעת הוא, שבכל מקרה של מחלוקת, גם כאשר נראה לך שאתה צודק לחלוטין, והגם שיש לך סיבות טובות, אתה מגוּפָה בטיעונים חזקים ובראיות מוצקות שנראה שאי אפשר להפריך אותם אף לא בבית דין, עליך לדעת שמסוכן לקבל החלטות ולהגיע למסקנות. זו היא הסיבה לכך שדרך השלום היא הבטחה ביותר, תמיד. טול לך את דרך הענווה ואמור לעצמך: "אף על פי שיתכן שאני הצודק, מוכן אני להיכנע. לא אגיב במאומה". זה מה שעשה אליעזר: היו לו מיליון סיבות לשוב כלעומת שבא. הרי בשכלו - ידע שהוא צודק. הוא ידע שבתו היתה השידוך הטוב ביותר בעולם ליצחק. אבל הוא לא סמך על שְׁכָלוֹ-שְׁכָלוֹ. שְׁכָלוֹ אמר לו שהוא "יודע", אבל הוא השכיל לדעת שהוא לא יודע כלום!

הוראת השם ועל פי בחירתו של אברהם. אברהם נשלח לצאת מאור כשדים, המרכז של עבודה זרה (ראה יא, לא). השגחת ה' בדומה לכך היתה כאשר תרח נשאר מאחור, בחרן, בשעה שאברהם יצא לארץ כנען (ראה יא, לב). כאשר לוט נפרד מעל אברהם, היתה זו ישועה עבור אברהם וזרעו (יג, יא). עצתה של שרה לגרש את ישמעאל היתה ישועה (כא, י). וכאן הולך אברהם על פי אותו עקרון. "בְּעוֹדְנוּ חַי". אם הם היו נשארים שם בחייו לאחר מותו, הם היו נשארים. והוא שילח אותם לא אל מקום קרוב אלא לארץ רחוקה. הצדיקים אינם סומכים על הסיכוי שצוואותיהם תקויימנה לאחר מותם, והם עושים את כל הדרוש בעודם בחיים (ראה כז, ב). אברהם היה האדריכל אשר הכין תוכניות לעתיד האומה, ושכרו היה בכך שה' סייע לתכניותיו.

מתוך תשובות שהשיב הרב זצ"ל לשואלים

שאלה:

מה אומר הרב על אדם ש"מצב הרוח" שלו מכתוב את פעולותיו?

תשובה:

האדם שמכתיב את מהלך חייו על פי "מצב רוח", הגדרתו המדויקת היא: אדם שהרים ידים ונכנע בחייו ליצר הרע. הקב"ה אומר לנו: "נְתַתִּי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה" (דברים ל, יט), בראתי בעולם הזה את כל הברכה ואת כל הקללה, אבל הברכה והקללה אין להם 'רגלים', הם לא נכנסים מעצמם אליכם לקבוע את דרך חייכם, אלא אתם השולטים לגמרי לבחור מהם לעצמכם כפי שאתם רוצים. כח ה"בחירה" משמעותו: דע לך, יש לך שליטה על עצמך ועל דרך חייך, ואתה אחראי כלפי ה' להיות כל הזמן בשליטה לבחור נכון. על האדם לדעת שהוא עבד ה', ותמיד עליו להיות בשליטה עצמית.

תאר לעצמך אדם שיושב ליד ההגה של רכב, ותוך כדי נסיעתו הוא עולה לכביש מהיר מלא ועמוס ברכבים חולפים, אבל הוא מחליט לנהוג ברכבו לפי מצב רוחו... בנמשל, החיים הם כביש מהיר, והכביש המהיר הזה מסוכן הרבה יותר מכל כביש מהיר שתסעו בו אי פעם ברכב. בשום מצב איננו יכולים להרשות לעצמנו להיכנע למצב רוח. בכל עת צריך האדם לדעת, בראש ובראשונה, שהוא עומד לפני ה', והוא אחראי על התנהגותו באופן מוחלט, והאחריות הזו כוללת התנהגות ראויה גם כאשר מצב הרוח שלך לא נינוח במיוחד.

העניינים הללו גם הם סוג של בחירה: בחירת הדרך הנכונה בחיים. אדם צריך להיות תמיד במצב רוח טוב. אתה אחראי על כך להשם יתברך. אסור לך להיכנע לעצבות, העצבות היא היצר הרע. אין אתה רשאי להיכנע לעצלות, שגם זה היצר הרע. על האדם להיות תמיד שמח בחלקו, להיות שמח עם ה' בכל עת. ובכל מצב, אפילו הגרוע ביותר, יש לו הרבה מאוד במה לשמוח. אשרי העם שה' אלקיו - זה האושר הגדול ביותר, שה' הוא אלוקים שלנו.

המחשבה היא דבר המסור לשליטת האדם, ויש לנו מחשבות רבות לחשוב. תאר לעצמך שאתה יושב ליד ההגה ולפתע מופיעים מולך מספרי טלפון שונים שביכולתך להתקשר אליהם: אם אתה רוצה - חייג למחשבת אהבת ה'. או שתחייג למחשבת שמח בחלקו. או תחייג למחשבת מורא שמים. יש כל מיני דברים, כל מיני מחשבות שאפשר לחייג ולהתחבר אליהם. בחר לך באחד מהם כפי מה שמתאים לך כעת, אבל לעולם אל תסיר את עיניך מן הכביש ומן ההגה, אלא סע בדרך הישרה. להיות "מצוברח" - משמעותו אחת: להיכנע ליצר הרע. ואגב, חשוב לדעת כי אנשים מצוברחים הם טרף קל לכל סוג של פיתוי וחטא אפילו פיתוי טפשי... כאשר אנשים עצובים וחשים את עצמם אומללים או מדוכאים, הם הופכים ללקוחות מועדפים של היצר הרע.

מכן הוא נלחם בזה, עוקר את המניע הרע הזה ומסלק אותו מתוכו, לא זו בלבד שהוא הופך לאדם חדש לחלוטין, אלא הוא הופך לאהוב בעיני ה'. וממש כפי שזכה אליעזר להסכמת "בא ברוך ה'", "ברוך הבא, מבורך מה' יתברך", כאשר הוא זיהה והתגבר על המוטיבציה העמוקה שלו, אף כך יכולים גם אנו, כולנו, לזכות לכך. עובד ה' הנאמן מכיר בכך ש"כל דרך איש ישר בעיניו", שהדרכים שלו הוא ישרות רק בעיניו-שלו, אבל "תוכן לבות ה'", שה' ילמדהו מה הם המניעים העמוקים ביותר של לבו. אדם אשר כזה יתקבל בברכה לגן עדן במילותיו של הקב"ה עצמו: בוא ברוך ה'!

שבת שלום ומבורך!

הארות על הפרשה

מתוך ספר יהי אור/באנגלית]-פירוש עה"ת מאת רבינו זצ"ל

וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה (כג, א)

"שָׁמְעוּ אֵלַי, רִדְפֵי צֶדֶק מִבְּקֵשֵׁי ה', הַבִּיטוּ וכו' אֶל אַבְרָהָם אַבְיָכֶם וְאֶל שָׂרָה תְּחַוְּלֶכֶם" (ישעיה נא, א-ב). הנביא ישעיה מלמדנו שעל מנת להשיג את מידת הצדק ולהתקרב אל ה', שומה עלינו להתבונן וללמוד אודות מעשיהם של אברהם ושרה. בעבור תכלית זו מסופר על מעשיהם בתורה. עלינו לשים לב גם לכך ששרה מוזכרת כדוגמה וסמל לאותם הרודפים אחר הצדק ומבקשים את ה'.

מֵה' יֵצֵא הַדְּבָר (כד, נ)

בפרשה זו מבואר באופן ברור כיצד מציאת הזיווג ליצחק היתה בהשגחה גלויה ומפורשת, עד שלא נותר בכך ספק אפילו לבתואל ולבן. אליעזר ביקש בתפילתו על כך: "הוא האשה אשר הכיח ה'" (כד, מד). ה' יתברך, גלה והראה לנו את האשה שהוכחת ליצחק. ואולם פרשה זו, כהרבה פרשיות אחרות בתורה (ראה ב, כב, ג, כ), מהווה סמל ודוגמה לכל השתלשלות קשרי הנישואין של עם ישראל, ללמדנו שה' הוא אשר מְזוּוֹג את בני הזוג זה לזה.

הגמ' במסכת מועד קטן אומרת: "מן התורה וכו' [רואים אנו] כי מה' [נועדה] אשה לאיש וכו', דכתיב: "וַיַּעַן לְבָן וּבְתוּאֵל, וַיֹּאמְרוּ: מֵה' יֵצֵא הַדְּבָר" (יח, ב). הגמ' מדברת על כל זיווג של אשה ואיש. ומה הראייה ממה שארע לאבות העולם? בדברי הגמ' מבואר עקרון חשוב ביותר: אפילו אותם מאורעות מופלאים המסופרים אודות האישים הגדולים שבתורה, הם בכלל 'מעשה אבות סימן לבנים' (רמב"ן בראשית יב ו), ויש להבינם כסמל ודוגמה להבנת המאורעות המתרחשים בחיי בני האדם מן השורה. כשם שבזיווגו של יצחק כתוב "וַהֲנֵה רַבְּקָה יֵצֵאת" (כד, טו) וכן בזיווגו של יעקב כתוב "וַהֲנֵה רַחֵל בְּתוּ בָּאָה" (כט, ו). "והנה" פירושו, שהם באו אל המקום הנכון בדיוק ברגע הנכון. כך גם בזיווגם של כל איש ואשה יש 'והנה' - הם נשלחים על ידי ה' להגיע בדיוק להיכן שצריך להגיע ברגע המיועד לכך. את חייהם של כל בְּנֵי עַם ה' יש להבין כמי שמתנהלים ישירות בידי ה'. הסיבה שהם מושגחים במיוחד על ידי ה' היא, שהם גם החשובים ביותר בעיני ה'.

וַיִּשְׁלַח מֵעַל יֵצְחָק בְּנוֹ בְּעוֹדְנוּ חַי (כה)

כעת, במבט לאחור, רואים אנו את עקרון ההתבדלות מהשפעות זרות אשר ייחד את אברהם בכל מהלך חייו, על פי